

Hudba romantismu

Hudba romantismu (cca 1820–1910) je umělecký směr, který navazuje na klasicismus, ale zároveň se proti jeho řádu a racionalitě vymezuje. Klade důraz na cit, individualitu, fantazii a subjektivní prožitek umělce. Je to epocha velkých géníů, virtuózů, monumentálních děl a silných emocí.

1. Obecné znaky a kontext

- **Filozofické pozadí:** Reakce na osvícenský racionalismus. Důraz na **individualismus** (géníus, hrdina), **subjektivismus** (vyjádření vlastních pocitů) a **emocionalitu**.
- **Inspirační zdroje:**
 - **Příroda:** Divoká, nespoutaná, tajemná.
 - **Historie a středověk:** Rytířské legendy, hrady, mýty.
 - **Folklór:** Lidové písně, tance a pohádky (vznik národních škol).
 - **Exotika:** Inspirace cizími, vzdálenými kulturami.
 - **Nadpřirozeno:** Sny, fantaskní a démonické náměty.
- **Umělec jako hrdina:** Mění se postavení umělce – již není služebníkem šlechty, ale svobodným tvůrcem, často nepochopeným a osamělým géniem.
- **Rozpor:** Romantismus je plný protikladů – touha po svobodě vs. osamělost, realita vs. sen, láska vs. smrt, intimita vs. monumentalita.

2. Hudební jazyk romantismu (změny oproti klasicismu)

- **Melodie:**
 - Stává se hlavním nositelem výrazu.
 - Je delší, zpěvnější (kantabilní), nepravidelná a citově vypjatá.
- **Harmonie:**
 - Bohatší, složitější a barevnější.
 - Časté používání **chromatiky** (tóny mimo stupnici) a **disonancí** pro zvýšení napětí.
 - Modulace (přechody) do vzdálených tónin.
- **Rytmus a tempo:**
 - Méně pravidelný, mnohem flexibilnější.
 - Časté používání **agogiky** (jemné změny tempa) a **rubata** (volné tempo, rytmické "okrádání" not pro větší výraz).
- **Dynamika:**
 - Obrovský rozsah – od extrémního ticha (*ppp*) po ohlušující sílu (*fff*).
 - Časté a náhlé změny dynamiky pro dramatický efekt.
- **Instrumentace (orchestrace):**
 - **Masivní rozšíření orchestru:** Zvyšuje se počet hráčů, zejména v dechové a bicí sekci.
 - **Nové nástroje:** Tuba, harfa, anglický roh, pikola, saxofon.

- **Zdokonalení nástrojů:** Ventily pro žest'ové nástroje, klapkový systém pro dřevěné nástroje.
- Důraz na **zvukovou barvu** – skladatelé hledají nové, neobvyklé kombinace nástrojů.

3. Hlavní formy a žánry

A. Programní hudba vs. Absolutní hudba

- **Programní hudba:** Instrumentální hudba s mimohudebním obsahem (vypráví příběh, maluje obraz, popisuje myšlenku). Program je často naznačen v názvu.
- **Absolutní hudba:** Hudba, která nemá žádný mimohudební obsah, je "hudbou o sobě samé". (Typicky skladby s názvy jako "Symfonie č. 5", "Sonáta c moll"). Tuto linii zastával např. Johannes Brahms.

B. Nové instrumentální formy

- **Symfonická báseň:**
 - Jednovětá orchestrální skladba programního charakteru.
 - Zakladatel: **Franz Liszt** (*Preludia*).
- **Programní symfonie:**
 - Vícevětá symfonie spojená jednotným programem.
 - Zakladatel: **Hector Berlioz** (*Fantastická symfonie*).
- **Koncertní předehra:**
 - Jednovětá orchestrální skladba, původně uvozující operu, nyní samostatné koncertní dílo (např. Čajkovského *Romeo a Julie*).
- **Charakteristický klavírní kus (lyrická miniatura):**
 - Krátká, intimní skladba pro klavír vyjadřující jednu náladu nebo myšlenku.
 - **Příklady:**
 - **Nokturno:** "Noční hudba", lyrická, snová (John Field, Fryderyk Chopin).
 - **Impromptu:** "Okamžitý nápad", improvizovaný charakter (Franz Schubert, Chopin).
 - **Etuda:** Původně cvičná skladba, v romantismu povýšena na virtuózní koncertní kus (Chopin, Liszt).
 - **Preludium, balada, rapsodie, intermezzo...**

C. Vokální hudba

- **Umělá píseň (německy *Lied*):**
 - Zhudebnění kvalitní básnické předlohy pro sólový hlas a klavír.
 - Klavír se stává rovnocenným partnerem zpěváka – dokresluje atmosféru, vyjadřuje to, co nelze vyzpívat.
 - Zakladatel: **Franz Schubert** (přes 600 písní, cykly *Krásná mlynářka*, *Zimní cesta*).
 - Další mistři: Robert Schumann, Johannes Brahms.
- **Opera:**
 - **Itálie:** Důraz na krásu melodie a pěvecké umění (**bel canto**).
 - **Gioacchino Rossini** (*Lazebník sevillský*).
 - **Giuseppe Verdi:** Vrchol italské opery, důraz na dramatickou pravdivost (*Nabucco*, *Rigoletto*, *La traviata*, *Aida*).

- **Verismus** (realismus): Náměty z drsného života obyčejných lidí. **Giacomo Puccini** (*Bohéma, Tosca, Madama Butterfly*).
- **Německo:** Důraz na filozofický obsah a propojení s mytologií.
 - **Carl Maria von Weber:** Zakladatel německé romantické opery (*Čarostřelec*).
 - **Richard Wagner:** Reformátor opery, tvůrce **hudebního dramatu**.
 - **Gesamtkunstwerk:** Spojení všech umění (hudba, poezie, drama, výtvarné umění).
 - **Leitmotiv:** Příznačný motiv – krátká melodie charakterizující postavu, předmět nebo myšlenku.
 - **Nekonečná melodie:** Potlačení hranic mezi árií a recitativem.
 - Díla: *Bludný Holanďan, Tannhäuser, Prsten Nibelungův, Tristan a Isolda*.
- **Francie:**
 - **Grand opéra** (velká opera): Výpravná, historická témata.
 - **Georges Bizet:** Vrchol francouzské opery, dílo *Carmen*.

4. Periodizace a hlavní představitelé

- **Raný romantismus (cca 1820–1850):**
 - **Ludwig van Beethoven:** Přejížděcí postava, jeho pozdní dílo otevírá romantismus.
 - **Franz Schubert (Rakousko):** Král písně, autor symfonií (*Nedokončená*).
 - **Fryderyk Chopin (Polsko/Francie):** Básník klavíru, mistr klavírních miniatur.
 - **Robert Schumann (Německo):** Klavírní cykly, písně, symfonie.
 - **Hector Berlioz (Francie):** Mistr instrumentace, programní hudba.
- **Novoromantismus (vrcholný romantismus, cca 1850–1890):**
 - **Franz Liszt (Maďarsko):** Klavírní virtuos, tvůrce symfonické básně.
 - **Richard Wagner (Německo):** Operní reformátor.
- **Klasicko-romantická syntéza (vrcholný romantismus):**
 - Skladatelé navazující na odkaz Beethovena a klasických forem, ale s romantickým obsahem.
 - **Johannes Brahms (Německo):** Mistr absolutní hudby (symfonie, koncerty, komorní tvorba).
- **Pozdní romantismus (cca 1890–1910):**
 - Monumentalita, psychologizace, přechod k moderně.
 - **Gustav Mahler (Rakousko):** Symfonie pro obrovský orchestr.
 - **Richard Strauss (Německo):** Symfonické básně (*Tak pravil Zarathustra*).

5. Národní školy

- Důležitý proud romantismu, kdy skladatelé vědomě začleňují do své tvorby prvky národního folklóru (melodie, rytmy, témata z historie a bájí).
- **Čechy:** Bedřich Smetana, Antonín Dvořák.
- **Rusko:**
 - **Michail Ivanovič Glinka:** Zakladatel.

- **Mocná hrstka:** C. Kjuj, A. Borodin, M. Balakirev, M. P. Musorgskij, N. Rimskij-Korsakov.
- **Pjotr Iljič Čajkovskij:** Symfonie, balety (*Labutí jezero*).
- **Skandinávie:**
 - **Edvard Grieg (Norsko):** (*Peer Gynt*).
 - **Jean Sibelius (Finsko):** (*Finlandia*).